

Den 27 juli 1720 utkämpade de svenska och ryska flottorna ett stort sjöslag i vattnen väster om Föglö, vid Flisö och Granhamn.

Ett slag som i Sverige och Finland numera är nästan bortglömt.

Annat är det i Ryssland, där tsar Peter i början av 1700-talet hade lagt grunden till den med tiden så starka ryska örlogsflottan.

För alltid är sjöslagen vid "Gangut" (Hangö udd) 1714 och "Grengam"

(Granhamn) 1720 inskrivna i flottans historia som två storslagna segrar, som firas på Örlogsflottans dag varje år i slutet av juli.

Men på Åland är det inte många som ens vet var Granhamn ligger.

Sjöslaget på Åland som firas i Ryssland

Tjugo år har gått av 1700-talet. Lika länge har kriget varat.

Det är ett krig mellan norra Europas stormakter – Ryssland och Sverige – men det har lika mycket varit en envig mellan två enväldiga och hårdföra härskare, tsar Peter och kung Karl.

För sex år sedan ockuperade rysarna Åland och nästan alla ålänningar flydde hals över huvud till Sverige. Landskapet ligger öde, åkrar och ängar växer igen, husen förfaller. Den enda officiella aktiviteten i landskapet har varit den stora fredskongressen i Lövvö, men den är nu avslutad – resultatlös.

Tsar Peter har gett upp försöken att tvinga det styvnackade Sverige till en förhandlingsfred.

Landet är omedgörligt trots att dess krigsmakt är slagen i spillror, kungen död sedan drygt ett år tillbaka – stupad i Norge – och ryssarna brutalt härjar utmed den svenska kusten och bränner städer.

Sådant är läget när Sveriges och Rysslands flottor drabbar samman vid Föglö sommaren 1720.

Hotande galärflotta

Tack vare spionrapporter vet den svenska militärledningen att större delen av ryska galärflottan har fattat postö vid Granhamn, Flisöberg och Degerby i Föglö.

Väl skyddade mellan öarna ligger galärerna, tsar Peters nya roddfartyg, grundgående och lättmanövrerade. På bara ett knappt decennium har de gjort den ryska flottan till en mycket svår motståndare i de trånga skärgårdarna utmed Finlands och Sveriges kuster.

I slutet av juli får Erik Siöblad, kommandör i svenska flottan, order att bege sig till Åland med fjorton större och mindre fartyg för att spionera och rekognoscera. Snart upptäcker hans utsända spejare åtta ryska galärer och några andra båtar vid Flisöberg.

Han rapporterar till sin chef, amiral Wachtmeister, som genast beordrar Siöblad att återvända till svenska kusten.

För att stödja reträtten skickas viceamiral Carl Georg Siöblad, en bror till kommandören, mot Åland med ett linjeskepp och två fregatter.

Möts vid Rödhamn

Bröderna möts vid Rödhamn, i inloppet till den stora farled som löper genom de åländska vattnen mot Finland. Några kilometer längre österut invid farleden ligger den ryska galärflottan.

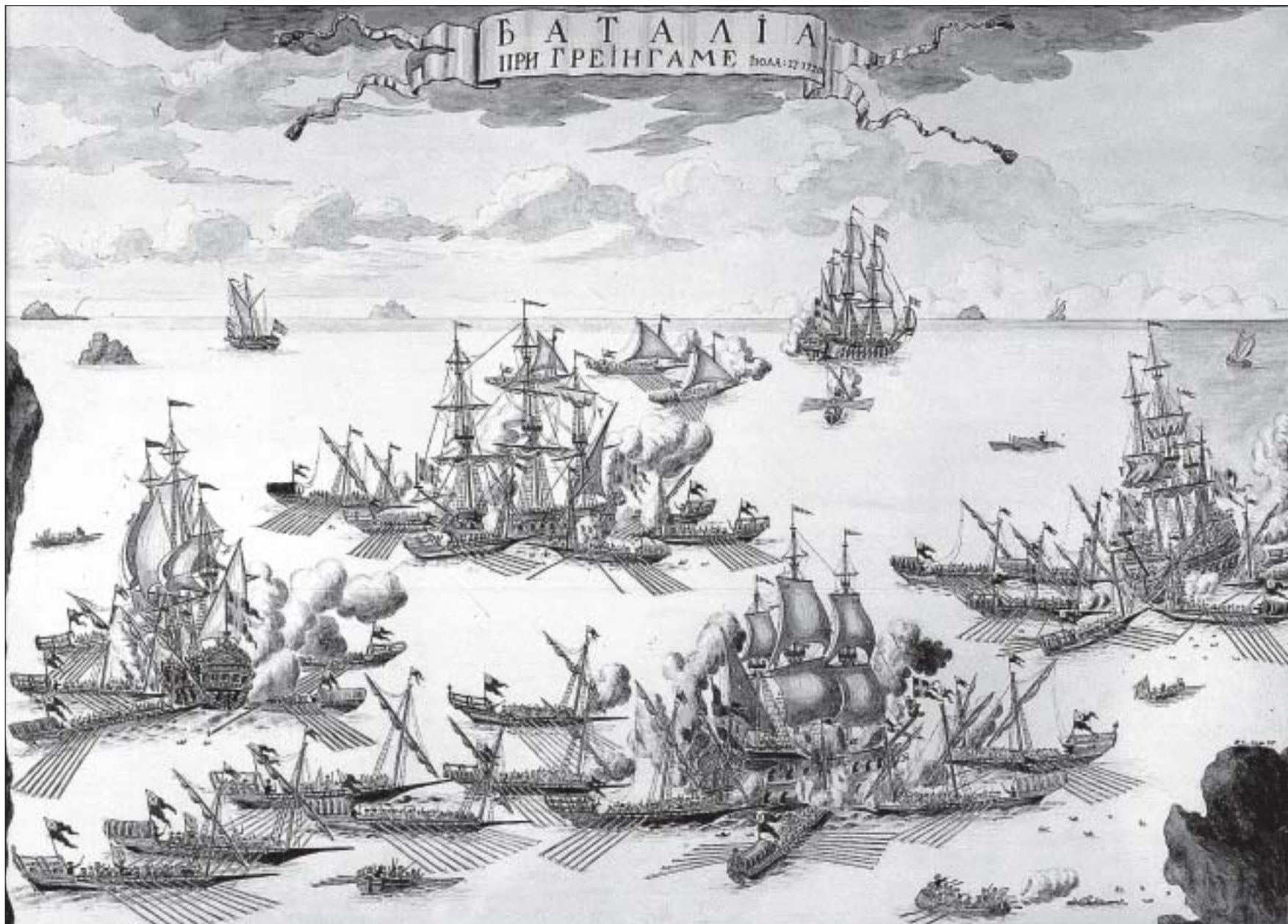
Vinden är sydvästlig, perfekt för den som ville närma sig ryssarna.

Viceamiral Siöblad, mindre defensiv än sin chef, amiral Wachtmeister, handlar snabbt.

Han tar befäl över hela flottiljen och seglar mot givna order in genom Ledsund och angriper de överrumpade ryssarna, som hastigt retirerar in bland skären och grynnorna vid Flisö. Svenskarna lockas att följa efter de panikslagna ryssarna.

Det är ett allvarligt missgrepp. Samtliga fyra fregatter går på grund.

Nu går de lätta och effektiva galärerna till attack mot de hjälplösa örlogsfartygen. En kort men häftig strid utkämpas. Åtskilliga ryska galärer och andra mindre båtar går förlorade, men de svenska fregatterna går inte att rädda; en sjunker och tre fal-

Den enda samtida bilden av Flisöslaget (slaget vid Granhamn) är denna ryska propagandabild, som tsar Peter lät sprida. Vi ser de fyra svenska örlogsfartygen Stora Phœnix, Vainqueur, Danska Örn och Kiskin omsvärnade av ettriga ryska galärer. I bakgrunden flyr chefskeppet Pommern, där viceamiral Siöblad befann sig, undan de förföljande galärerna. I Ryssland firades sjöslaget som en stor seger trots betydande förluster, både i fartyg och människoliv. Bilden är graverad 1721 och tillhör Sjöhistoriska museet, Stockholm.

ler i fiendens händer, varav en svårt eldhärjad.

Viceamiral Siöblad ombord på linjeskeppet Pommern lyckas tack vare en skicklig manöver dra sig tillbaka oskadd. Hela anfallet är över på mindre än fyra timmar.

Stora förluster

Förlusterna på bägge sidor är stora.

Över 100 svenskar stupar – bland dem kommandören på linjeskeppet Pommern Corfitz Paulin som skjuts till döds – och mer än 400 tas till fånga, medan ryssarna enligt egna uppgifter förlorar över 300 man i stupade och sårade.

Svenskarna menar dock att de ryska förlusterna är mycket större. En general och 1100 gemena ska ha blivit begravnade vid Flisöberg, men de stupade var minst dubbelt så många eftersom många galärer sköts i sank med man och allt.

Av de 61 ryska galärerna som är inblandade i striden uppges 43 ha blivit så illa skadade att de senare måste brännas, medan svenskarna förlorar fyra stora örlogsfartyg med en bestyckning på sammanlagt över 100 kanoner.

Två segrare

Vilken sida som avgick med segern i sjöslaget råder ännu delade meningar om.

I utställningskatalogen *Peter den stora & Karl XII i krig och fred*, sammanställd till en större utställning i

Livrustkammaren 1998–1999, skriver G. A. Miroljubova: "Den 27 juli 1720 blev en svensk segelflotta slagen i Grenhamn, hamnen till en av Ålands öar, av en rysk eskader under M. M. Golitsyn. Denna seger hade ett avgörande inflytande på utgången av kriget. På etsningen [ovan] avbildas ett avgörande stridsmoment: fyra svenska fregatter, bland dem amiralitetsskeppet, är kringrända av ryska galärer i färd med att äntra dem."

En helt annan version ger Kurt Zilliacus i boken *Farlederna berättar* (1998): "Den 27 juli 1720 angrep den svenska flottan en rysk galäreskader vid Flisö och vann en av sina största segrar genom tiderna, trots att flera av fregatterna grundstötte i de grundfyllda vattnen. Ett fyrtiotal av de sextio galärerna sänktes eller sattes på land, och manskapsförlusterna uppgick till tusentals man."

Vi ser alltså att än i dag, nästan 300 år efter att slaget utkämpades, klingar skildringarna mest som samtida krigspropaganda.

En mer nyanserad bedömning är nog att slaget var onödigt och inte påverkade krigets utgång. På så vis var båda sidor förlorare med betydande förluster, både i människoliv och materiellt.

Men tsar Peter ser drabbningen som en stor seger och utnyttjar den skickligt i propagandan. Han låter

ge ut ett kopparstick som visar de fyra fregatterna på grund omsvärnade av ettriga ryska galärer (se ovan). Samma motiv återfinns på ett flertal olika minnesmedaljer. Sverige tvingas att via sina ambassader i Köpenhamn och Paris försöka dementera den ryska propagandan.

För viceamiral Carl Georg Siöblad tar karriären inte slut trots hans egenmäktiga agerande. Visserligen döms han efter en långdragen process att förlora lönen under sex månader för att inte ha följt givna order. Men sedan tar karriären ny fart och han slutar sina dagar som landshövding och överkommendant i Malmö

I Sverige och Finland är hela händelsen i det närmaste bortglömd och nämns på sin höjd i förbigående i historieböckerna och då som en tämligen betydelselös incident.

Annat är det i Ryssland.

Sjöslaget räknas som den andra stora segern i den ryska flottans historia, efter det också i Sverige och Finland välkända slaget vid Hangöudd 1714.

En sökning med Google på "Гренгам" (Granhamn) ger över tvåtusen träffar, som alla direkt eller indirekt verkar syfta på den lilla naturhamnen vid Brättö som gett upphov till den ryska benämningen på slaget.

Så sent som 1995, när flottan firade sitt 300-årsjubileum, gavs ett frimärke ut i Ryssland med slaget vid Granhamn som motiv. Det svenska nederlaget ska ha påskyndat freden, sägs det på frimärket.

Den som nu undrar var Granhamn ligger plockar fram en Ålandskarta, letar upp Brättö i Föglö och finner väster om byn en holme med namnet Rödsjär och strax söder om den en annan, Granhamnsholmen. Där, i skydd bakom dessa två holmar, finns den i äldre tider så populära naturhamnen Granhamn, och där låg alltså ryska galärflottan 1720.

Men själva slaget stod något längre norrut, utanför Flisö.

HÅKAN SKOGSJÖ

med överamirals namn, heder och värdighet.

Ett bortglömt slag

Sjöslaget vid Föglö brukar på Åland kallas "Flisöslaget", medan det i finländsk och svensk litteratur vanligtvis benämns "slaget vid Ledsund" och i rysk "slaget vid Granhamn" (Grenhamn).